

Arap Dili Eğitiminde Dünden Bugüne İnovatif Gelişmeler

Innovative Developments in Arabic Language Education From Past to Present

ÖZET

Arap dili tahmini olarak 1600 yıllık bir geçmişi ile en eski yaşayan diller arasında yer almaktadır. Özellikle İslami fetihlerin başlamasıyla Arap dilinin yayılma sahası genişlemiş, aşamalı olarak ilim, edebiyat, siyaset ve kültür dili haline gelmiştir. Dolayısıyla bu dilin doğru bir şekilde hem Araplara hem de İslam'a girmiş diğer milletlerin mensuplarına öğretilmesi bir zaruret haline gelmiştir. Cahiliye, Emeviler, Abbasiler, Endülüs dönemleri ile özellikle modern dönemde aşamalı olarak kayda değer gelişmeler hayata geçirilmiştir. Başlangıçta metinler üzerinden öğretilen Arapça, zamanla gramer kitaplarının devreye girmesiyle yeni bir boyuta taşınmış ve Arap dili bu sefer gramer kitapları üzerinden öğretilmeye çalışılmıştır. Bu arada gramer kitaplarının Arapçayı daha iyi öğretme özelliğine sahip olmasına dikkat edilmiştir. Bunun için de Endülüslü bazı âlimler Arap dilini daha pratik öğretebilme amacıyla doğuya gelerek burada geçerli en iyi gramer kitaplarını Batıya götürmüşler fakat daha sonra kendi öğretim metotlarıyla kitaplarını kaleme almışlardır. Modern dönemde 4 dil becerisi ile ilgili olarak François Gouin'in (1831-1896) ortaya attığı görüşler ayrıca dil öğretim metot, teknik, teori ve yaklaşımlardan sonra özellikle Batıda, uzun bir zaman sonra da Arap dünyasında Arap dilinin daha bilimsel ve daha bütüncül öğretilmesi teşebbüsleri başlamıştır. Şu ana kadar kaleme alınmış konu ile ilgili bazı çalışmalar gözden geçirilerek ele alınmış bu çalışmada, Arap dilinde yaşanan inovatif gelişmeler, başlangıçtan günümüze getirilmiş ve özellikle modern dönemde Arap dünyasında dil öğretimi ile ilgili olarak hazırlanan bazı setler, Batı'nın bu alandaki öne çıkan bu alandaki bazı çalışmalarını paralel götürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Eğitim, İnovatif.

ABSTRACT

The Arabic language is one of the oldest living languages and especially since Islamic conquests, Arabic became the language of science, literature, politics, and culture. Therefore, it has become a necessity to teach this language correctly to both Arabs and members of other nations that have entered Islam. Significant developments were gradually realized in the Jahiliyya, Umayyad, Abbasid, and Andalusian periods, especially in the modern period. Arabic, which was initially taught through texts, was taken to a new dimension with the introduction of grammar books, and the Arabic was tried to be taught through grammar books this time. Also, scholars ensured that grammar books had the ability to teach Arabic better. Thus, some Andalusian scholars came east to teach the Arabic more practically and brought the best grammar books to the West, but then wrote their own books in which they presented their own teaching methods. After the views of François Gouin (1831–1896) on the four language skills and the methods, theories, and approaches to language teaching, attempts to teach the Arabic more scientifically began, especially in the West and long after in the Arab world. In this study, which has been written by reviewing some of the studies on the subject so far, the innovative developments in the Arabic language have been brought from the beginning to the present day, and the sets prepared for language teaching in the Arab world, especially in the modern period, have been paralleled with some of the Western studies in this field.

Keywords: Arabian, Education, Innovative.

GİRİŞ

İnovasyon (CNN Türk, 2021), radikal, orijinal ve farklı düşüncelerin hayata geçirilmesi demektir. Türkçede sıklıkla kullandığımız çığır açıcı deyimini inovasyon ile yakın anlamlıdır. İnovasyon kavramını esasen “yenilik” kelimesi olarak da anlamamız mümkündür; sürmekte olan aksaklıkların, eksikliklerin giderilerek geçerli olan bir uygulamanın ya da yöntemin daha iyi bir şekilde geliştirilmesidir.

Ülkeler, eğitim süreçleri içinde daha iyi bir hedefe varabilmek ve daha iyi bir sonuç alabilmek adına değişik zamanlarda farklı eğitim sistemlerini uygulamaya koymuşlardır. Bir anlamda eğitim ve öğretim var olduğundan beri, inovasyon yani yenilik, başarılı olsun ya da olmasın eğitimin yanı başında yürümüştür. Eğitimde inovasyon şöyle tarif edilmiştir (Inoveds 2023): “*Geleneksel yöntemler yerine, değişimleri ve gelişmeleri yansıtan, çok disiplinli ve gelecek odaklı yeni fikirlerin ortaya konması, eğitim süreçlerinde yer alması demektir.*” Peki, eğitimde inovasyon neden çok değerlidir? Bilindiği gibi her toplum doğal olarak değişime ihtiyaç duymuş, daha kaliteli ve

Hüseyin Yazıcı¹

How to Cite This Article

Yazıcı, H. (2024). “Arap Dili Eğitiminde Dünden Bugüne İnovatif Gelişmeler” *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:2; pp:264-276. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10704870>

Arrival: 11 December 2023
Published: 27 February 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arapça Öğretmenliği, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2480-2572. ROR ID: <https://ror.org/04mma4681>

daha verimli öğrencilerin yetiştirilmesinin yollarını aramıştır. Diğer taraftan, değişen toplumların baş döndürücü gelişmelere tanık olduğumuz, içinde yaşadığımız dünyada her alanda yenilikler yapmaları tavsiyeden öte bir zorunluluk haline gelmiştir.

Yabancı dilde inovasyon (Sağlamtunç, 2011), yenilik, icat olarak tercüme edilirse de sözlük anlamında, yenileşme, değişen koşullara uyabilmek için toplumsal, kültürel ve yönetsel ortamlarda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması olarak açıklanmaktadır. Diğer dillerde olduğu gibi Arap dilinde de tarih boyunca farklı şekillerde ve farklı dönemlerde inovatif gelişmeler yaşanmıştır. Konu Cahiliye, Hz. Peygamber, Emevi, Abbasi, Endülüs ve Modern dönemler olmak üzere 5 ana başlıkta ele alınmıştır. Konuyu ele alırken özellikle modern dönemde dil öğretim metot, teknik, teori ve yaklaşımlar batıdan geldiği için bu alanda yani Arap dili eğitim ve öğretimi alanında batıda kaydedilen bazı gelişmeler ile Arap dünyasında Arap dili eğitim ve öğretiminde kaydedilen inovatif gelişmeler birlikte zikredilecektir. Bu bağlamda Cahiliye döneminden başlayarak günümüze kadar bu gelişmeleri aşağıdaki şekilde ele alabiliriz (Doğan, 2011:29-49).

Cahiliye Dönemi (450-600)

Günümüze kadar ulaşan kaynak kitaplarda bu dönemin özellikleriyle ilgili esasen çok fazla bilgiye sahip değiliz. Pek çok klâsik kaynakta Cahiliye Dönemi insanının yazıyı bilmediği gerçeği vurgulansa da İbn Sa'd ve diğer bazı kaynaklar, Cahiliye Dönemi'nde birçok insanın yazmayı bildiğini kaydetmiş hatta yazmayı bilen bazı insanların isimlerini de vermiştir (Ali, 1996). Günümüze gelen kaynaklardan, özellikle bedevilerde taklit ve ezber metodunun varlığından haberdar olabiliyoruz. Daha sonra tanık olacağımız kütüb türü öğrenme mekânları bedevi yaşamı sürdürenlerde yoktu.

Hadarî yani bir anlamda şehirlilerin ve köylülerin eğitim sistemi bedevilerinkinden çok daha ileriye idi. Edebiyat, sanat, tıp, hendese, matematik, fizik, astronomi, inşaat, oymacılık ve ticaretle uğraştıklarına göre dönemin şartları içinde bir eğitim sisteminden ve dolayısıyla dil eğitiminden bahsedebiliriz. Yapılan araştırmalardan Cahiliye Dönemi'nde eğitim mekânlarının "ilk" ve "yüksek" diyebileceğimiz şekilde ikiye ayrıldığı anlaşılmıştır. Her iki eğitim mekânı için tapınakların yanında bazı yerler tahsis edilmiştir. Bugün ilköğretim olarak tanımlayabileceğimiz bu mekânlarında çocuklar okuma yazma, matematik, dinî bilgiler ve en önemlisi de o günkü geçerli dil kurallarını öğreniyordu. Buradan bu dönemde dil eğitiminin bazı kuralların öğretilmesiyle sınırlı kaldığını anlıyoruz. Bu arada bugün yükseköğretim diye tanımlayabileceğimiz bazı mekânlarda ise büyükler için mühendislik, astronomi, tıp, edebiyat, tarih gibi bazı yüksek ilimler öğretilmekteydi. Burada önemli bir noktaya temas etmek gerekmektedir ki o da şudur; bazı kaynaklar hem arkeolojik çalışmalardan hem de bazı yazılı ifadelerden Cahiliye Dönemi'nde özellikle hadarîlerde (şehirli, köylü) öğretmenlerin varlığından, kütüb diyebileceğimiz mekânlardan ve daha çok Tâif ve Sakîf halkının bu konuda ileri düzeyde olduğundan bahsetmektedir (el-Fâhûrî, 1986:56-57). Hatta bu dönemin öğretmenleri arasında Yusuf b. el-Hakem es-Sekafî ve onun oğlu el-Haccâc zikredilir. et-Taberî, Cüfeyne diye birinin şehirde yazı öğrettiğini, el-Belâzûrî de el-Evs ve el-Hazrec kabileleri arasında yazıyı bilenlerin az olduğunu, bir Yahudi'nin Arapça yazma bildiğini ve bunu şehirdeki çocuklara öğrettiğini belirtmektedir (el-Fâhûrî, 1986:57). Arapça yazma öğretim ve öğrenim şekli şöyle gerçekleşiyordu: Öğretmen, taze balçığın üzerine yazar sonra onu kurumaya bırakır sonra da öğrenciler kendi özel balçıktan tabletlerinde yazılanları taklit ederlerdi. Arkeologlar, yapılan kazı çalışmalarında bu tür balçık tabletlere, ilkökul kalıntılarına rastlamışlardır (en-Nefî'î, 2023). Diğer taraftan, cilt, ipek veya pamuk kumaş, hurma dalı, kemik, taş ve benzeri maddelerin üzerinde yazı ve okuma çalışmalarının yapıldığı kaynaklarda yazılıdır (Ferîha, 1952).

Kaynaklar, Cahiliye Dönemi'nde az da olsa bazılarının birkaç dili hem okuyup yazabildiğini kayda geçirmişlerdir. Bunlar arasında Adiy b. Zeyd (ö. 35/587) Hz. Peygamber Dönemi'nde Zeyd b. Sâbit'i görmekteyiz (el-Fâhûrî, 1986:57).

Hz. Peygamber Dönemi (571-632)

İslam dinini Arapça tebliğ eden Hz. Peygamber'in bir dilin öğretimi ile ilgili hiçbir düşüncesinin olmaması düşünülemez. Bu nedenle Hz. Peygamber'in hayatına ve hayatı boyunca serdettiği sözlere bir göz attığımızda bir dilin eğitim ve öğretiminde uygulanacak esasların bazı temellerinin atıldığını görürüz. Hz. Peygamber, Arapçanın sevilmesinin teşvik edilmesini hayatı boyunca tavsiye etmiştir. Yüzyıllar boyu olduğu gibi günümüzde de Arapçanın daha iyi öğrenilmesi için temel esasın sevmek olduğu kuralı yüzyıllar önce Hz. Peygamber tarafından konulmuştur. Bugün bu dilin istenilen düzeyde öğretilmemesinin arkasında yatan sebeplerden bir tanesinin dili öğreten kişinin antipatik olmasını düşünürsek Hz. Peygamber'in sözünün ne kadar ehemmiyet arz ettiği ortaya çıkmaktadır. Kendisine peygamberlik görevi verildiğinden beri okuma ve yazmayı teşvik ederek bir anlamda Arap dilinin de eğitim ve öğretimine değer vermiştir. Bu arada İslam'ın ilk üniversitesi olarak görülen Suffa Mektebi'nde (Baktır, 2009:469-470) okuma ve yazma dersleri verildiğine göre (Varol, 2000:484) durumun döneme göre ne kadar ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durum dört halife döneminde de devam etmiş ve ileri düzeylere

doğru geliştirildiği görülmüştür. Hatta Hz. Ömer'in özellikle küçük çocuklara Arap dili eğitimi için bazı özel yerlerini inşası için talimatlar vermiştir (Habous, 2023).

Bu ve daha sonraki dönemlerde de faaliyetini sürdüren küttâb diyebileceğimiz mekânlarda hem küçüklere hem de büyüklere Arapça öğretilmiştir. Hz. Peygamber özellikle çocuklara Arapçanın sevdilerek öğretilmesini teşvik etmesi bizim üzerinde durduğumuz meselenin özünü teşkil etmektedir. Hz. Peygamber'in "*Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir.*" ve benzeri hadislerinde eğitim ve öğretime büyük bir önem atfetmiş (Varol, 2000:486) ayrıca mescitlerde eğitim ve öğretim faaliyetleri hızla sürdürülmüştür. Bugün yabancı dil öğretiminde 4 esas becerinin iki tanesini teşkil eden okuma ve yazma ameliyesini Hz. Peygamber hem arzu etmiş hem de ısrarla teşvik etmiştir. Abdullah b. Ömer, "*Hz. Peygamber'den duyduğum ve ezberlemek istediğim her şeyi yazıyordum. Hz. Peygamber'in yazının öğrenilmesini teşviki gayet tabii idi.*" diye söylemiştir (Khayma 2023). Bedir Savaşı'nda yazmayı bilen esirler 10 çocuğa yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmıştır. Hatta Hz. Peygamber ikinci bir dilin öğretimi ve öğrenimi üzerinde durmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, Zeyd b. Sâbit'e (ö. 45/665) İbranice öğrenmesini emretmiştir.

Emeviler Dönemi (661-750)

Emeviler Dönemi'nde Arapların bedevi olmaları ve fasih yani standart Arapça konuşmalarının büyük bir önemi vardı. Bu devirde fasih Arapça konuşmak kişinin üstünlüğünü gösterirken lehçe veya diğer dilleri konuşanlar ise aşağı yani alt tabaka olarak görülmüştür. İşte tüm bu nedenlerden dolayı toplumun aristokratları, diğer toplumlardan ayrıcalıklı olsun diye aile bireylerini ve özellikle de çocuklarının Arapça eğitimine önem vermişlerdir. O dönem yazılmış bazı Arapça kitaplara baktığımızda dönemin üst tabaka çocuklarının herhangi bir dil hatasına düşmesi önemli bir mesele ve bir eksiklik sayılmıştır. Emeviler devri boyunca iyi Arapça öğrenip konuşana ifade edildiği gibi aristokrat gözüyle bakıldığından aristokrat aileler, çocuklarını iyi Arapça öğrenmelerini sağlamak üzere çöle; bedevilerin yanına göndermişlerdir. Arap olmayan toplumlar İslam'a girmeye başlayınca dinlerini daha iyi öğrenebilmek için Arapça öğrenmeye başlamış ve bu şekilde Arap dili eğitimi önceki zamanlara göre dönemin şartlarında genişlemeye doğru yol almıştır. Arapçayı öğrenip devlet kademelerinde iş sahibi olmak ya da Müslümanların gözünde iyi bir konuma sahip olmak Emeviler dönemi öncesi Sadru'l-İslam döneminde de mevcuttu. Bu arada Emevi halifesi Abdülmelik bin Mervân döneminde (646-705), Arapçanın resmî dil olarak ilan edilmesinin Arap dilinin eğitim ve öğretiminde olumlu etkileri olmuştur. Devlet dairelerinde fasih Arapçanın kullanılması hem Arap olanlara hem de Arap olmayanlara bu dilin öğretilmesini teşvik etmiştir. Nitekim pek çok yabancı Arapçayı düzgün öğrenerek hem okuma hem yazma hem de konuşma becerilerini geliştirip devlet dairelerinde iş bulmuştur.

Diğer taraftan Emevilerin Arap diline önem atfetmeleri hem Arapçanın daha fazla önemsenmesini hem de bu dilin öğretilmesinde önemli gelişmeler yol açmıştır. Bu durum Abbasiler Dönemi'ndeki gibi çok yüksek düzeyde olmasa bile o dönemde sağlanan gelişmelerin altyapı çalışmalarını oluşturmuştur. Elbette ki bu dönemde Arapçanın idarî, ilmi ve edebî alanda kullanılması Arapçanın daha çok yayılmasına ve öğretilmesi için de daha çok imkânlar ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Şam'ın kültür ve sanat merkezi haline gelmesi de Arap dili eğitiminde bazı gelişmelere neden olmuştur. Emeviler Dönemi'nde Arap dilinin öğretilmesinde öncekine oranla daha fazla gayret gösterilmesinin arkasında herhalde bu dilin resmî dil olarak kabul edilmesi yatmış olmalıdır.

Abbasiler Dönemi (750-1258)

Altın çağ diye şöhret bulan Abbasi Dönemi'nde büyük bir kültürel kalkınmanın yaşandığı bir hakikattir. Çeşitli ilmi alanların yanı sıra özellikle diğer dillerden tercüme faaliyetleri oldukça hız kazanmıştır. Bu durum hem Arapçanın daha da zenginleşmesine ve öğretilmesi esnasında daha da titiz davranılmasına yardımcı olmuştur. Diğer taraftan Abbasi halifeleri, Arap olmayan unsurları askerî kademelerde ve idari sistemde kullanmışlardır. Tıp, tercüme, astronomi vs. gibi dallarda diğer Müslüman kavimlerden yararlanmışlardır. Ancak hiçbir zaman Arapçanın Kur'an dili olduğunu unutmamışlar ve bunun için halifelerin, diğer idarecilerin ve ordunun resmî dili olarak devlet dairelerinde hem yazışma hem de hesap işlerinde Arapçanın kullanılmasına özen göstermişler; bu durum da Arap dilinin doğru ve amacına uygun öğretilmesine yardım etmiştir. Kur'an'ın öğretimi ve anlaşılmasında, hadislerin şerhinde, edebiyatta İslamî ilimlerde ve diğer çeşitli ilmi alanlarda Arapça önemli bir dil olduğundan bu dilin öğretim ve eğitimine önem verilmiştir. Arap dili eğitiminde araç olarak o dönem yazılan gramer kitapları kullanılmıştır. Mesela İbnü's-Serrâc (ö. 316/928) *Kitâbu'l-usûl* adlı eserinde gramerin amacının grameri öğrenip Arap diline yönelmek diye açıklamaktadır. Yani Arap dilini öğrenmek için grameri araç olarak değerlendirmektedir (Versteegh, 2007:333). Buradan bu dönemde Arap dilinin daha çok gramer kitapları vasıtasıyla öğretilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Fakat çoğu Arap gramerlerinin yazdıkları kitapların hedefi Arapçanın kaidelerini öğretmek değil, dilin asıl sahibi bedevilerin günlük konuşmalarındaki dilsel özellikleri ortaya koymak olmuştur (Versteegh,

2007:331-334). Özellikle Abbasiler döneminde Arap dili eğitim ve öğretimine önem verilmesinin arkasında yatan bazı sebepler vardır:

- ✓ Arapçanın İslam'ın resmî dili olması
- ✓ Arapçanın Kur'an ve hadisin dili olması
- ✓ Abbasilerin özellikle ilk döneminde matematik, felsefe gibi farklı alanlarda görülen gelişmeleri bu dilin eğitimine önem verilmesini sağlaması
- ✓ Bu dönemde tercüme faaliyetlerine önem verilmesi.
- ✓ Yunancadan, Farsçadan, Hintçeden pek çok eserin Arapçaya çevrilmesinin Arap dilinin doğru bilinmesine yol açması
- ✓ Abbasi İmparatorluğu'nda Arapçanın eğitim ve öğretimde kullanılması.

Arapçanın özellikle Ebû Cafer el-Mansûr (714-775), el-Mehdî-Billâh (744-785), el-Hâdî İlelhak (764-786), el-Emîn (787-813), el-Me'mûn (786- 833) ve Hârûnürreşîd (766-809) dönemlerinde ilmi anlamda pek çok alana yayılması bu dilin beynelmilel olmasını ve birçok dilin de yerini almasını sağlamıştır. Bu durum elbette hedef dilin iyi öğretilmesi ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu dönemde Arap dilinin öğrenimine ve öğretimine gösterilen yoğun ilginin arkasında Emeviler Dönemi'nde de olduğu gibi devlet idaresine yakın olmak, üst makamlarda görev almak da vardı. Özellikle Halife el-Me'mun Arap dili eğitimini eğitim kurumları açarak bir düzene bağlamıştır. Özel okullar açılarak buralarda birçok ilim dalının yanı sıra Arap dili eğitimi de verilmiştir. Kendisi de Arapça derslerine bizzat katılmış ve dinlemiştir (Habous, 2023). Rivayete göre (Khutubaa, 2023) Abbasiler, 15000 dinara bir okul açmış ve bu okulda meccani olarak 6000 civarında fakir ve zengin çocuk, Arap dilini öğrenmiştir. Kısa zamanda başka bir dile nasip olmayan hem ilim hem fikir hem kültür hem de ticaret dili haline gelen Arapça, özel okullar açılarak öğretilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan ilk Abbasi halifesi Ebû Cafer el-Mansûr zamanında kaynak dillerden *Kelile ve Dimne, es-Sind-Hind*, Oklid'in *Oklid'in Elemetleri* Arapçaya çevrilmiştir. Yunanca, Pehlevice, Farsça ve Süryanice kaleme alınmış bazı eserlerin tercüme faaliyetleri elbette ki iyi bir Arapça gerektirmiştir. Daha sonra el-Me'mun ve el-Mütevekkil (822-861) zamanlarında da Arapçaya özel bir önem atfedilmiştir. Emeviler Dönemi'nde görülen tercüme hareketlerinin bir sistematığı olmamıştır. Bunlar genel olarak ferdi girişimlerden ibaretti. Ama Abbasiler Dönemi'nde özellikle halife ve devlet adamlarının bu konudaki teşvik ve tazyikleri hem kaynak dilin hem de hedef dilin iyi öğrenilmesi ve öğretilmesini sağlamıştır. Abbasi halifeleri kendileri hakkında yapılan ağır ithamlara rağmen Arapçaya samimi bir ilgi göstermişlerdir.

Burada bir noktaya daha temas etmek gerekir. Hicrî 6. asırda Abbasi halifesi el-Müstansır-Billah döneminde Dicle'nin doğusunda rivayetlere göre eşi ve benzeri olmayan bir medrese inşa edilmiştir. Bu medresenin inşasının başlama tarihi Hicrî 625, bitiş tarihi ise Hicrî 631'dir. Burada pek çok ilim dalı ile ilgili hocaların yanı sıra bir gramer hocası da görevlendirilmiştir. Arapça öğrenen öğrenci belirli bir süre hocasından gramer dersi aldıktan sonra sınava tabi tutularak kendisine yeterlilik belgesi verilirdi.

Endülüs Dönemi (711-1492)

Endülüs döneminde Arap dil eğitiminin (Umşe, 2018) diğer eğitim alanlarında olduğu gibi sistematik bir düzey kazandığı görülmektedir. O dönemin kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre (Umşe, 2017), yükseköğretimde üçe ayrılan ilimlerin ilk merhalesi gramer, edebiyat ve beyanla başlamıştır. İlmî tedrisatın başlangıcında bu üç ilim dalına son derece önem atfedilmiştir. 4 dil becerisinden ikisi okuma ve yazma ilk merhaleden gerçekleşmiş bunu da gramer ve dil bilim izlemiştir. Endülüs dil âlimleri, Arap dili eğitiminde gramerin önemli bir yer tuttuğu görüşünü savunmuşlardır. Onlara göre dil eğitimi ister yerliye ister yabancıya olsun gramerle başlamalıdır.

Esasen İslam'ın ilk yıllarında Arap dilinin eğitiminde ne batıda ne de doğuda çok belirgin bir metot olmamıştır. Tabii olarak zaman ve şartlar değiştikçe hayatın ihtiyaçlarına göre yeni metotlar icat edilmiştir. Diğer taraftan gramer kitaplarının sayısının çoğalmasında da elbette dil öğretiminde her gramer yazarını bazı arayışlara itmiştir. İspanyol müsteşrik Julian Ribera'ya (1858-1935) göre (Umşe, 2017) o dönem Küfe ve Basra dil okulları henüz gramer kaidelerini tespit faaliyetini tamamlamamışlarından, dil eğitimi diğer İslâm dünyasında olduğu gibi metinler üzerinden yapılmıştır. Bundan dolayı toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için Endülüs dilcileri Arapça dil eğitiminde eğitici gramer metotlarını geliştirme gayreti içinde olmuşlardır. Irak'a gidip iyi bir gramer bilgisi aldıktan sonra Endülüs'e dönerek Arapça dil eğitimini gramer üzerinden başlatan isim Endülüslü Cûdî b. Osmân'dır (ö. 814). Uzun yıllar kendisinin hazırlamış olduğu bir gramer kitabı üzerinden Arapçayı öğretmiştir. el-

Kisâî'nin gramer kitabını batıya taşıyan da aynı kişidir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; dil eğitiminde gramer metodu başlangıçta Küfeli dil âlimlerinin kitaplarına ve özellikle de el-Kisâî'nin gramer kitabına dayalı olmuştur.

Endülüs dil âlimleri uzun bir süre gramer ile dil bilimi birbirine karıştırmış fakat 358/968 senesinde vefat eden Muhammed b. Yahyâ er-Ribâhî, doğuya yapmış olduğu seyahatten döndükten sonra onlara Arap dili öğretiminde doğunun kolaylaştırıcı metotlarını öğretmiştir. Bu görüşe karşı çıkanlar da olmuş; aslında Endülüslülerin toplumun ihtiyaçlarını dikkate alarak Arap dilini öğretecek metotları uyguladıkları ve bunda başarılı elde ettikten sonra doğuya gidip buralarda kullanılan metotlardan haberdar oldukları ifade edilmiştir (Umşe, 2017). Doğu ile batının toplum ihtiyaçları aynı olmadığından toplumun yapısı ve ihtiyacına göre Arap dili öğretim metotları ortaya konmuştur. Endülüs'ün toplum yapısı Arapların yanı sıra Berberiler, İspanyollar ve Sicilyalılardan teşekkül etmekteydi. Ana dili Arapça olan ile yabancı olanın dil öğrenme hedefleri farklılık arz ettiğinden farklı metotlar uygulandığı bir gerçektir. Elimizdeki kaynaklara ve Endülüs'te yetişen ilim adamlarına baktığımızda burada Arapça dil eğitiminin oldukça yüksek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. En önemlisi toplumun demografik yapısı dikkate alınarak Arap dilinin öğretimi gerçekleştirilmiştir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; er-Ribâhî, Endülüs'e Arap dili eğitimi alanında yeni bir metot getirmiştir. Endülüs'te Arap dilinin eğitiminde nahiv bir amaç olarak değil bir araç olarak kullanılmıştır.

Dilde iletişimsel hedefin ne olduğunu iyi kavramış olan Endülüslü dil âlimleri, karma bir toplumdan meydana gelen Endülüs'te Arapçanın devletin resmi dil olduğu gerçeğine binaen hiç Arapça bilmeyenler de dikkate alınarak Arapça dil eğitimine yeni bir çehre kazandırmışlardır. Ancak doğunun Endülüs'teki dil eğitiminin gelişmesindeki payı da asla inkâr edilemez. Hem doğudan getirilen kitaplar hem de Doğu'dan Endülüs'e göç eden âlimlerin bu gelişmenin sağlanmasında önemli bir rolü olmuştur. Arap dili eğitimini ayrıntılara girmeden gramerle yapan Endülüslü âlimler, öğrencinin okuduklarını anlama ve konuşma kabiliyetini de geliştirmeye özen göstermişlerdir (Umşe, 2017). Bu metot, büyük bir çoğunluğu Arap olmayan Endülüslülere yüksek bir mertebeye ulaştırmıştır. Öyle ki Arap dili ve edebiyatı âlimi el-Kâlî (ö. 967) bu başarı karşısında hayretini gizleyememiştir (Umşe, 2017). Bu başarının arkasında yatan nedenlerden bir tanesi de Sibeveyh'in (ö. 796) *el-Kitâb*'i, ez-Zeccâcî'nin (ö. 949) *el-Cümel*'i, Ebû Ali el-Fârisî'nin (ö. 987) *el-İzâh*'i, İbnü's-Serrâc'ın (ö. 929) *el-Mucez*'inin yanı sıra İbn Sîd el-Batalyevsî'nin (ö. 1127) *el-Mesâil ve'l-Ecvibe*'si, es-Süheylî'nin (ö. 1185) *Netâicü'l-fikr*'i ve ez-Zübeydî'nin (ö. 989) *el-Vâdih*'i gibi gramer kitaplarının okutulması sonucu netice alınmasıdır.

Endülüs döneminde Arap dili eğitiminde küçüklere ve büyüklere farklı metotlar uygulanmıştır. Küçüklere uygulanan metotlar arasında telkîn, tekrar ve el-kıssa (Ahmed 2023:1218-1228) gibi metotları görmekteyiz. Büyüklere ise el-muhâdara, el-münâzara, el-es'ile ve'l-ecvibe gibi metotlar uygulanmıştır. Endülüs dil âlimleri öğrencilere daha cazip olsun diye ders aldıkları hocaların metotlarına kendileri de katkıda bulunarak öncekinden daha cazip eserler ortaya koymuşlardır. Şunu da rahatlıkla söyleyebiliriz ki hemen hemen her Endülüs dil âliminin farklı bir metodu olmuştur. O dönem Arap dilinin öğretiminde hatta diğer bazı ilimlerde muhâdara, ikrâ, imlâ, münâzara-münakaşa, soru ve cevap metotları kullanılmıştır (Umşe, 2017). Esasen bu dönemde hem Arap dilinin yayılma alanı genişlemiş hem de Arap dilin eski dönemlere göre farklı metotlarla öğretilmesi yüksek düzeylere ulaşmıştır. Dozy, *Târîhu Müslimî İspanya* adlı eserinde Müslüman İspanya'nın neredeyse hepsinin Arapça okuma yazma bildiğini oysa Avrupa'da din adamlarını istisna tutarsak durum böyle olmadığını belirtmiştir (Khutubaa, 2023). Bu durum Müslüman Endülüs'te dil eğitim ve öğretiminin takdire şayan bir noktaya ulaştığını göstermektedir.

Modern Dönem (1798-)

Esasen Arap dili eğitimi ile ilgili olarak kayda değer gelişmeler 1798'de Napolyon'un Mısır'ı işgali ve bu işgali izleyen uzun bir zaman içinde aşamalı olarak ortaya çıkmıştır. Dil öğretim metot, teknik, teori ve yaklaşımlar batıdan geldiği için öncelikle batıdaki gelişmeleri kısaca gözden geçirmekte fayda mülâhaza etmekteyiz.

AVRUPA'DA MODERN DİL EĞİTİMİNİN BAŞLAMASI

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi ile "eğitim materyali" adı altında bir kavram gelişmiş (Hassanein 2015) ve bu da 1964 senesinde "görsel, işitsel eğitim araçları" olarak kayıtlara geçmiştir. Bu tarihten itibaren okullar, öğretmen ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayan bazı eğitim araçlarıyla donatılmıştır. Kitap, hareketsiz film, harita, çizgi film, slayt, ses kayıt cihazı, televizyon, radyo ve daktilo vs. gibi araçlar bunlar arasında yer almıştır. Yine bu tarihten itibaren eğitici tahtalar, eğitici resimler, haritalar, stereoskopik modeller, asetatlar, şeffaf slaytlar, eğitici filmler, büyümlü fener, tepegöz, şeffaf slayt gösterisi, kayıt cihazları ve dil laboratuvarları gibi görsel, işitsel; sesli sinema filmleri, televizyonlar, kapalı devre televizyonlar gibi görsel-işitsel araçların kullanımı geniş bir sahaya yayılmaya başlamıştır (Demirel, 1993:87-104).

1960'ta üniversite eğitimine artık bilgisayar girmeye başlamıştır (Hassanein, 2015). Elbette ki bu durum modern dil eğitimine de yansımıştır. Daha önce 1940'larda, bilgisayarların öncüsü diyebileceğimiz büyük makineler geliştirilmiş ve programlama dilleri geliştirilmeye başlanmıştır (Şen, 2023). 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000'lerde teknolojiye büyük gelişmeler kaydedilmiştir (Şen, 2023). 2010'dan sonra bulut bilişim teknolojisi ilerlemiş ve bu durum yazılım geliştirmeyi hızlandırmıştır. Bu arada, yapay zekâ ve makine öğrenimi teknolojileri de önem kazanmıştır.

Dil eğitim ve öğretiminin tam olarak ne zaman başladığı konusunda kesin bir tarihe ulaşmak mümkün görülmemektedir. Söylenilecek tek şey çok eski zamanlardan beri bunun varlığıdır. Şunu söyleyebiliriz: Batıda sistematik bir şekilde yabancı dil öğretimi 17, 18 ve 19. asra götürülebilir. Burada yabancı dilden kastımız Latince ve bu dile en yakın Yunancadır. Dil öğretiminde daha çok dilin kuralları, bazı kalıp ifadeler ön planda yer almıştır. Bu arada kelime ezberlemesi yaygın bir öğrenim tarzı idi ancak bu metotlar arasında konuşma yoktu. 19. asrın sonlarına gelindiğinde sözlük kullanımı, gramer kuralları, bazı cümle ve terkiplerin açıklanmalarına ve alıştırmalara dayalı "Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi/Geleneksel Yöntem" adlı bir metot devreye girmiştir. Bu yöntem, bilindiği gibi Karl Plötz (1819-1881) tarafından geliştirilmiş ve 20. yüzyılın başlarına kadar uygulanmıştır (Demirel, 1993:32). Buradaki amaç dil ile iletişime geçmek değil, sadece dili öğrenmektir. Bu sistem 1840 senesinden 1940 yılına kadar Avrupa'da geçerli bir sistemdir. Sadece Avrupa'da değil diğer bazı dünya ülkelerinde de kullanılmış ve hala da kullanılmaktadır.

Dil öğretim yaklaşımları, metotları ve yöntemlerinin ortaya çıkışı da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır. Ancak burada dikkati çekmemiz gereken nokta bütün bu çalışmalar 18., 19., ve 20. asırda Batılı, sosyoloji ve dil âlimlerinin gayretleri sonucu gerçekleşmiş olduğudur. İçinde bulunduğumuz 21. asırda henüz yeni bir yaklaşım, metotla karşılaşmış değiliz. Avrupa Konseyi Modern Diller Bölümü tarafından kabul edilmiş ve yaygın olarak kullanılan pek çok yabancı dil öğretim metotları bulunmaktadır. Batılı diller, ortaya konmuş yabancı dil öğretim metotları çerçevesinde açılan dil merkezleri, kursları ve enstitülerinde Arap dilini öğretmişler ve faaliyetlerinde Arap dillerini de istihdam etmişlerdir. Özellikle modern dönemde; 20 yüzyılın ikinci yarısında Batıda Arap dünyasında yaşanan gelişmelere paralel olarak Arap dilinin öğretimi konusunda bazı değişiklikler yapmak zorunda kalınmış ancak tüm bu girişimler klasikten moderne geçiş ve konuşma Arapçasına yöneliş üzere iki aşamada gerçekleşmiştir (Versteegh, 2007:345). Modern Arapçaya yeni dil metotlarıyla yönelişin ilk olarak Sosyalist Doğu Avrupa ülkelerinde görülmesi de dikkat çekicidir. Burada çıkan bazı eserler aşağıda ayrı bir başlık haline ele alınacaktır.

Bazı Batı ülkelerinde Arapça günlük konuşma dili müfredata dâhil edilmiştir. Bunun arkasında yatan asıl nedenin İslam dünyasında yaklaşık 60 yıl önce Batıya başlayan göçtür. Batıya göç eden Arap neslinin yazı dili Arapçasından farklı lehçeleri kullanması, yeni metotların üretilmesine ve uygulanmasına kapı açmıştır. Burada da genelde öğrencinin önce standart Arapçayı öğrenmesi daha sonra yaygınlığı ve kültürel hegemonyası sebebiyle Mısır Lehçesinin öğretilmesi tercih edilmiştir. Bunun tersini düşünüp uygulayanlar da olmuştur. Buna yönelik bazı kitaplar kaleme alınmıştır. Bu arada başka çareler de düşünülerek okuma yazmanın fasih dilde dinlemede anlamada ise ammicenin kullanıldığı programlar uygulanmıştır (Versteegh, 2007:345-353).

Batıda ilk Arap dili kürsüsü 1599 yılında Hollanda'da bulunan Leiden Üniversitesi'nde açılmıştır. Burada da Arap dünyasında olduğu başlangıçta gramer üzerinden Arapça öğrenilmiş ve öğretilmiştir. Granadalı Pedro de Alcalá'nın (1455-?) Batıda yazmış olduğu ilk gramer kitabı (1538) ile Fransız Guillaume Postel'in (1510-1581) 1539'da yazmış olduğu gramer kitabı bu alanda önemli addedilmiştir. Daha sonra Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, İsveç, Avusturya, Polonya, İngiltere, Sırbistan, Bosna-Hersek, Danimarka, Hırvatistan ve diğer ülkelerde açılmış olan pek çok merkezde Arapça öğretilmiş ve öğretilmektedir.

ARAP DÜNYASINDA MODERN DİL EĞİTİMİNİN BAŞLAMASI VE BAZI MERKEZLER

Daha önce kısaca bahsettiğimiz Emeviler, Abbasiler, Endülüs gibi dönemlerde yapılan dil eğitimi doğal olarak bugün kullanılmakta olan metotlarda olduğu gibi bilimsel olmamakla birlikte faydadan uzak değildi. 1798 senesinde Napolyon'un Mısır'ı işgali ve diğer Arap ülkelerinin yavaş yavaş işgal altına girmesiyle Arap dünyasında başta Mısır'da olmak üzere tarihleri farklı olmakla beraber birçok alanda değişiklikler meydana gelmiştir.

Sömürgeci devletler bazı hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kendi kültürlerini işgal ettikleri topraklarda hâkim kılmak ve geçerli kültür haline getirmek için Arap dili ile ilgili farklı planlar devreye sokmuşlardır. Mesela, Fas, Tunus, Cezayir'de Fransızca; Libya'da İtalyanca; Körfez bölgesi ile Suriye'de İngilizce ve Fransızca adeta hâkim dil halindeydi. Aslında eğitim, kültür, dil alanındaki hemen hemen tüm tabiri caizse ipler 19. asrın ikinci yarısına kadar Avrupalıların elinde olmuştur. Fransa ve İngiltere, işgal ettikleri Arap ülkelerinin sadece dilleri ile değil dinleri ile de uğraşmayı bir görev addetmişlerdir. Arapçanın geleceğini gerçekten düşündükleri izlenimi uyandırarak aslında Arap dünyasını birbirinden tamamen ayırmayı düşünmüşlerdir. Arap ülkeleri istiklallerini

kazanmış olsalar bile Batıların bıraktığı izlerin derinliği ve ağırlığı kolay kolay ortadan kaldırılamamış ve hala da bu izler devam etmektedir. Bilindiği gibi sömürge devletleri işgal ettikleri topraklarda İngilizce, İspanyolca, Fransızca, İtalyanca ve Portekizce gibi dilleri hediye gibi sunarak işgal altındaki halkın kendi öz kültürlerini unutmalarına kapı açmıştır.

Ana dilin ve kültürün ağır hasarlar bırakan bir tehlike ile yüz yüze kaldığı görülünce birçok alanda olduğu gibi Arap dilinin de yeniden değerlendirilmesi, eğitimi, öğretimi; kısacası ihyası konusunun ciddi anlamda ele alınması gerekli görülmüştür. Diğer İslam dünyası ile Arap ülkeleri arasındaki münasebetler, pek çok İslam ülkesinin Arap diline öncekinden farklı düşüncelerle ehemmiyet vermelerini sağlamıştır. Mısır'da el-Ezher Üniversitesi, Tunus'ta ez-Zeytûne Üniversitesi ve Fas'ta el-Karaviyyîn Üniversitesi Arap dilinin ihyası ve daha etkili bir şekilde öğretilmesi hususunda Avrupa'da kullanılan dil metotlarından yararlanmak için tedbirler almaya çalışmışlardır. Bu durum Arap dünyasının diğer bölgelerinde de dikkati çekmiştir; yani Arap dilinin ilmi metotlarla desteklenmesi, çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmesinin sağlanması konusunda önemli gayretler sarf edilmiştir.

Bazı üniversitelerde Arap dili ve edebiyatı bölümleri ayrıca Arapça dil merkezleri açılmış hem Arap dünyasında hem İslam âleminde Arap dili eğitimi ve öğretiminde batıdan gelen yeni metotların harekete geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu arada bazı dil merkezlerinde veya dil kurslarında çoğu zaman metot sorunu yaşanmış (Sunel, 1989:137-143) ve gelişigüzel bir dil eğitimi uygulanmıştır. Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Ürdün, Sudan, Tunus, Katar, Bahreyn, Kuveyt'te Arap dili eğitimi alanında birçok faaliyetin yanı sıra yabancılara yönelik Arapça dil merkezleri de açılmıştır (Doğan, 1989: 41-47). Bu ülkelerden bazılarında dil merkezlerinin sayıca çok olduğu görülmektedir. Bu amaca yönelik dil merkezlerinin bir kısmı şu şekilde sıralanabilir (Guide to Arabic, 2023):

Tunus'ta 1964 yılında kurulan Habib Burgiba Yaşayan Diller Dil Enstitüsü (*Ma'had Habib Bûrkibe li'l-luğati'l-hayye*), Arapçanın yanı sıra başka yabancı dil öğrenmek isteyenlere de hizmet vermektedir.² Sudan'da Hartum Uluslararası Arap Dili Enstitüsü (*Ma'had Hartûm ed-düvelî li'l-luğati'l-Arabiyye* [1974]), uzun yıllardan beri Arap dili eğitimi faaliyetinde bulunmaktadır. Bu merkez, esasen mahalli lehçeleri konuşanlara fasih Arapça öğretmek üzere kurulmuş ve daha sonra Arapça bilmeyenlere de hizmet sunmuştur. Yine Hartum'da bulunan Uluslararası Afrika Üniversitesi Arap Dili Enstitüsü (*Ma'hadü'l-luğati'l-Arabiyye li-Câmi'ati İfrîkiyyâ el-Âlemiyye* [1967]), anadili Arapça olmayanlara modern metotlarla eğitim vermektedir. Umm Dermân İslâm Üniversitesi (1970'lerin sonu), bünyesindeki Arap Dili Fakültesi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren Anadili Arapça Olmayanlar İçin Arap Dili Eğitimi Kısmı da (*Kısmu't-ta'lîmi'l-luğati'l-arabiyye li'n-nâtûkîn bi ğayrihâ*) bu alanda hizmet sunmaktadır. Bu merkezin faaliyetleri arasında Arapça öğretmenlerini yetiştirmek, yabancılara Arap dili öğretmek olmak üzere pek çok faaliyet bulunmaktadır.

Mısır, bu alanda önemli sayıda merkezlere sahiptir (Wuduh, 2023): Ezher Üniversitesi'ne bağlı Anadili Arapça Olmayanlara Yönelik Dil Enstitüsü (*Merkezu'l-Ezher li ta'lîmi'l-luğati'l-Arabiyye li ğayri'n-nâtikîne bihâ*) uzun bir süreden beri bu alanda faaliyetlerini sürdürmektedir. Kahire Üniversitesi Arap Dili ve Kültürü Merkezi'nin (*Merkezu Câmiati'l-Kahira li'l-luğa ve's-sekâfeti'l-arabiyye*, [1991]) hedefleri arasında yabancılara Arapça öğretiminin yanı sıra Arap kültürünün öğretimi, çeşitli sempozyumlar/kongreler düzenlemek de bulunmaktadır. Uluslararası Ehlâm Diller Merkezi (*Merkezu'l-Ehrâmâti'd-düvelî li'l-luğât*) birçok Avrupa ve Asya dilinin eğitiminin yanında simultane çeviri ve yabancılara Arap dili eğitimi faaliyetlerinde de bulunmaktadır. Nil Dil ve Tercüme Merkezi (*Müessesetü'n-Nîl li'l-luğât ve't-terceme*), Kahire Lisânu'l-Arab Dil Öğretim Enstitüsü (*Ma'hedu lisâni'l-arab bi'l-Kâhira*), Arap Dili Merkezi, (*Merkezu lisâni'l-Arab* [2002]) yabancılara Arapça eğitiminin yanı sıra Kur'ân eğitimi hizmeti de vermektedir. Yine Mısır'da faaliyet gösteren *International House* (Kahire 1975), *Arab Academy* (Kahire 1997), *Arabeya Arabic Language* (Kahire 2003), *Ahlan World Arabic Centre* (İskenderiye 2007), yabancılara etkileşimli Arapça kursları düzenlemektedir.

Suudi Arabistan'da Kral Abdülaziz Üniversitesi'ne (1967) bağlı Anadili Arapça Olmayanlara Arapça Dil Eğitimi Merkezi (*Ma'hadu'l-luğati'l-Arabiyye li'n-nâtikîne bi ğayrihâ*), el-Emira Nûra Üniversitesi'ne (1970) bağlı Anadili Arapça Olmayan Kadınlara Yönelik Arap Dili Merkezi (*Ma'had ta'lîmi'l-luğati'l-Arabiyye li'n-nâtikât bi ğayriha bi Câmiati'l-Emîra Nûra* [2012]), Ummu'l-Kura Üniversitesi'ne bağlı Anadili Arapça olmayanlara Arap Dili Eğitimi Merkezi (*Ma'hadu'l-luğati'l-Arabiyye li ğayri'n-nâtikîne bihâ bi Câmiati Umm el-Kurâ* [1979]), Medine İslâm Üniversitesi'ne (1961) bağlı Arap Dili Eğitimi Merkezi (*Ma'hadu ta'lîmi'l-luğati'l-Arabiyye bi Câmiati'l-İslâmiyye bi'l-Medineti'l-Münevver*), Kral Suud Üniversitesi'ne Bağlı Arap Dili Merkezi, (*Ma'hadu'l-luğati'l-Arabiyye bi Câmiati'l-Melik Suûd* [1975])³ ve daha pek çok merkez açılmıştır. Suudi Arabistan, Müslüman

² Bu enstitüde önemli kitaplar çıkmış ve Arapçanın yeni metot, teknik ve teorilerle öğretilmesine çalışılmıştır. Bunun için Hayât Ma'zûz'ın *el-Arabiyyetü'l-muâsıra* (Tunus, 2002) adlı çalışması örnek gösterilebilir.

³ Bu merkez 1974/1975 senesinde içinde yabancılara Arapça öğretimi, Arapça öğretmenlerinin yetiştirilmesi de olmak üzere çok yönlü bir program hazırlamıştır. Bu program için *Delîlü Ma'hadi'l-Luğati'l-Arabiyye bi Câmiati'l-Melik Suûd*'a (Suudi Arabistan, 2009) bakılabilir.

öğrencilere burslar vermek ve pek çok kolaylık sağlamak suretiyle zikri geçen son merkezde Arap dili eğitimi hizmetlerini sürdürmektedir.

Suriye’de Şam Üniversitesi’ne (1923) bağlı Yüksek Dil Enstitüsü (*el-Ma’hadü’l-âli li’l-luğât* [1995]) Arapçanın yanı sıra başka dillere de hizmet vermektedir. Lübnan’da el-Cinân Üniversitesi (1988) bünyesinde kurulmuş olan Diller Merkezi (*Merkezu’l-luğâti’t-tâbiu li Câmîati’l-Cinân*) 1996’dan beri bu alanda faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ürdün’de Arap Dili Kültür Akademisi (*Ekâdîmiyyetü’l-lisâni’l-arabiyyi’s-sekâfiyye*) önemli bir merkez olarak addedilmektedir. Burada hem fasih hem de ammi Arapça eğitimi verilmektedir. Uluslararası İslami İlimler Üniversitesi’ne bağlı Anadili Arapça Olmayanlara Arapça Eğitimi Merkezi’nin (*Merkezu’l-luğâti’l-arabiyye li’n-nâtikîne bi ğayrihâ fi Câmîati’l-ulûmi’l-İslâmiyyeti’l-âlemiyye*2000) yabancılara Arap dili öğretimi çerçevesi içinde başka faaliyetleri de bulunmaktadır. Özel Uygulamalı Bilimler Fakültesine [1991]) bağlı İkra’ Dil Merkezi (*Ma’hadu İkra’ Câmîatü’t-tatbikiyyeti’l-hâsse*) Arap dilinin yayılması ve yabancılara bu dilin öğretilmesinin yanı sıra hedeflerine yönelik olarak bilimsel sempozyumlar da düzenlemektedir. *Bernâme’cu’d-Divâni’d-Düvelî*; bu merkez yabancılara dil eğitiminde Amerikan dil normlarına göre eğitim vermekte ve iletişimsel dil öğretimi metodunu uygulamaktadır. Kâsid Dil Eğitim Merkezi’nin (*Merkezu Kâsid es-Sekâfi li ta’lîmi’l-luğât*) verdiği eğitimler arasında hem modern hem de klasik Arapça bulunmaktadır. İvân Dil Eğitim Merkezi de (*Ma’hadu İvân*) deneyimli hocalar eşliğinde yabancılara Arapça öğretiminin yanı sıra başka faaliyetler de yürütmektedir. Bahsi geçen merkezlerin yanı sıra Amman’da başka pek çok Arapça dil merkezleri bulunmaktadır.

Birleşik Arap Emirlikleri’nde *The Mother Tongue Center* (2005), Anadili Merkezi (*Merkezu lisâni’l-umm* [2005]), Arap Dili Merkezi (*Merkezu’l-luğâti’l-arabiyye*), Altın Çağ Merkezi (*Merkezu’l-asri’z-zehebî*) eş-Şârîka Üniversitesi’ne bağlı Arap Dili Eğitimi Merkezi (*Merkezu ta’lîmi’l-luğâti’l-arabiyye bi Câmîati’ş-Şârîka*), Zâyid Üniversitesi’ne bağlı Anadili Arapça Olmayanlara Arapça Eğitimi Merkezi (*Merkezu ta’lîmi’l-luğâti’l-arabiyye li ğayri’n-nâtikîn bihâ bi Câmîati Zâyid*), *Bright Future Training Institute*, *Merkezu Berlitz*, *Eton Institute* ve benzeri merkezler bulunmaktadır.

Katar’da *Katar Excellence Training Centre Dil Merkezi*, *Loghati Arabic Language Dil Merkezi* (2012), Katar Üniversitesi’ne bağlı Diller Enstitüsü (*Ma’hedu’l-luğât bi Câmîati Katar*) de bu alanda hizmet sunmaktadır. Bahreyn’de Berlitz Enstitüsü (*Ma’had Berlitz li kâffeti’l-luğât*), uzman ekipler eşliğinde modern metot ve tekniklerle eğitim vermektedir. Umman’da Nizva Üniversitesi’ne bağlı Anadili Arapça Olmayanlara Arapça Eğitimi “Dat” Merkezi (*Ma’hadu’-dâd li ta’lîmi’l-luğâti’l-arabiyye li ğayri’n-nâtikîne bihâ et-tâbi’ li Câmîati Nizvâ*), Sultan Kâbûs Fakültesi Anadili Arapça Olmayanlara Arapça Eğitimi Merkezi (*Külliyetu’s-Sultân Kâbûs li ta’lîmi’l-luğâti’l-arabiyye li ğayri’n-nâtikîne bihâ*) önemli bir kurumlar sayılmaktadır.

1979’da kurulan, pek çok çalışmasının yanı sıra Arap dili eğitimi konusunda da faaliyetleri olan ICESCO (İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) Arap dili eğitim yöntem ve araçlarının modernleştirilmesi konusunda eğitim danışmanları ve öğretmenler için kurslar düzenlemektedir.

Diğer taraftan bazı Arap üniversitelerinin farklı ülkelerde Arapça dil eğitimi merkezleri bulunmaktadır (Guide to Arabic, 2023). Arap dünyasında Arap dili eğitimi merkezleri açılırken Batıda da bu alanda yoğun bir faaliyet gösterilmiştir. Mesela; Paris’te 1987 yılında kurulan Arap Dünyası Enstitüsü ile 18 Arap ülkesi anlaşma yaparak Arap dili ve kültürü ile ilgili araştırmalar yapılması sağlanmıştır. Bir kültür merkezi olarak bu merkezin üstlendiği görevler arasında Arap dili eğitimi de bulunmaktadır. Diğer taraftan Madrid’de 2006 senesinde *el-Beytü’l-Arabî* adıyla bir merkez kurulmuş ve burada da pek çok faaliyetin yanı sıra Arap dili öğretimi hizmeti de verilmektedir (Wikipedia, 2023). Bahsi geçen merkez ve enstitülerin yanı sıra dil eğitiminde şahsi gayret ve teşebbüsleri olan bazı önemli simalar da dikkati çekmektedir (Doğan, 1989:47-50).

ARAP DİLİ EĞİTİMİNDE ŞAHSİ TEŞEBBÜSLER

Burada aklımıza ilk olarak (Hassanein 2015:13-14), Mısırlı Rüşdî Ahmed Tuayme (1940-2014) (Elhakdy, 2022:296-314), Mahmud Kâmil en-Nâke (1939-) (en-Nâke, 1977), Ali Ahmed Mezkûr (1941-), Temmâm Hassân (1918-2011) ve Mahmud İsmail Sînî ve daha pek çok şahsiyetin teşebbüsleri gelmektedir.

Bunlardan önce de bazı teşebbüsler; önemli makale ve kitaplar kaleme alınmakla beraber (el-Ebrâşî, 1948) 20. asrın ilk yarısında Batılı dilciler tarafında ortaya konmuş öğretim metot, teknik, teori ve yaklaşımların aşıldığı söylenemez (el-Hüseynî, 1954). Bir başka ifadeyle burada geçen isimler ve diğerleri Batılı dil âlimleri dil öğretim metot, teknik, teori ve yaklaşımları ile ilgili ne söylemişlerse aynen tekrar etmişlerdir (Hassanein 2015:13-14).

Abdülaziz İbrahim el-Usaylî’nin aşağıdaki ifadeleri meseleyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır: “Yaşadığımız çağda yabancılara Arapça öğretimi, 20. asrın ilk yarısında ortaya çıkan dil, eğitim ve psikoloji araştırmalarının sonucu tespit edilen yabancı dil öğretimi prensipleri ve öğretim metotlarından beslenmiştir.” (Hassanein 2015:14)

DİL ÖĞRETİMİNDE KAYNAK BAKIMINDAN BATI VE ARAP DÜNYASI

Modern dönemde dil öğretiminde kaynak bakımından Batı'ya bakacak olursak (Versteegh, 2007:345-353) şu görüşün ortaya atıldığını görüyoruz: 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Arap ülkelerinin siyasi ve ekonomik açılardan önem kazanmasıyla Batılı ülkeler modern Arapça uzmanına ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla Arap dili öğretimi programlarında buna göre değişiklikler yapılmış ve bunun sonuçları ancak 20. yüzyılın son 20 yılı içinde alınabilmiştir. Bazı ülkelerde klasik usul eğitiminde modern eğitime geçiş kolay olmamıştır. 19. asrın ikinci yarısında özellikle Batı dünyasında önemli sayılabilecek ve kanaatimize göre de hala önemini koruyan bazı girişimler gerçekleşmiştir (Günther ve Reuschel, 1990).

Belirtilen girişimler çerçevesinde Londra, Oxford, Cambridge, Sarbonne, Berlin ve Leipzig'de Arapça öğreten merkez ve enstitüler açılmıştır. Bu da doğal olarak dil eğitiminde yeni metot ve tekniklerin icat edilmesini teşvik etmiştir. Arap dilinde metot ve teknik bakımında kayda değer ilk gelişme; Amerikan Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki dil okulunda görülmüştür (1947). Aynı yılda California, Monterey'de bulunan Ordu Dil Okulu'ndaki (*Army Language School*) ders programına Modern Fasih Arapça ve Irak lehçesi ilâve edilmiştir (McCarus, 2002:81-93).

Elbette aşağıda zikredilecek ciddi girişimlerden önce de Arap dilinin öğretimi ile ilgili çok bilimsel olmayan ama bir boşluğu doldurabilmiş çalışmalar da vardır. Mesela Hıristiyan Okullarının Kardeşleri⁴ kuruluşu tarafından *Bâbu'l-kırâe* adında 1923 senesinde 3 cüz halinde hazırlık sınıfları için basılmış (2. Baskı, İskenderiye) bir eserin ön sözünde her ne kadar "*Arapça okuma eğitimi için yeni bir metot*" ifadesi yazılı olsa da eserin herhangi bir metot izlediğini söylememiz oldukça zordur. Belki bu ifadeyi dönemin şartları içinde rekabet amacıyla yazılmış bir ifade olarak değerlendirmek uygun olacaktır. Eserin içinde 42 farklı konu ile ilgili okuma metinleri bulunmaktadır.

1960 senesinde bir grup dilci tarafından ilk baskısı 1932 senesinde yapılmış *Resimli Okuma* (el-Kırâetü'l-musavvara [Beyrut]) adıyla bir eser basılmıştır. Eserin ilk sayfasında Lübnan, Suriye, Irak, Ürdün Krallığı, Fas, Cezayir, Tunus, BAE Milli Eğitim Bakanlıkları, el-Makâsid İslami Hayır Cemiyeti (Beyrut 1878) ve özel okulların çoğunun bu eseri okutma kararı aldığı yazılıdır. Bu eserde de dil öğretim kitaplarında olduğu gibi en yeni metot ve teknikler ifadesi kullanılmıştır. Eseri incelediğimizde bazı yeniliklerin getirildiği görülmektedir. Bu minvalde zor kelimelerin açıklaması yapılmakta, konuşma için bazı sorular sorulmakta ayrıca konunun sonunda bazı alıştırmalar yer almaktadır.

Filistin Devleti'nin son zamanlarında A. Vellin, M. A. ve L. Billig, M. A. tarafından 1948 senesinde *An Arabic Reader* adıyla basılan (2. Baskı, Jerusalem) eserde sadece okuma parçaları ve sözlük bulunmaktadır. Diğer taraftan yeni metotları (*total immersion*) (Hardan 1979) ön plana alan, Açıl Susam Açıl (*Ifteh yâ Simsim*) görsel-işitsel metodu kullanan (Abu-Absi, 1990:33-46), ayrıca bilgisayarla desteklenen bazı programlara ehemmiyet veren teşebbüsler de görülmektedir. Bu program, Körfez ülkelerinin ortak bir eğitim programı olarak faaliyete geçirilmiştir (1979, İkinci Bölüm 1982). Ancak program Amerikan yapımı *Sesame Street* (*Susam Sokağı*, 1969) adlı programın Arap versiyonudur.

Son yıllarda Arap dilcileri tarafından dil eğitimine yönelik hazırlanan "set"lerden önce bazı Batılı ülkelerde Arap diline yönelik kayda değer set kitaplarının hazırlandığı görülmektedir (Fisher ve Jastrow, 1986). Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Jochan Kapliwatzky'nin (1900-1965) *Arabic Language and Grammar* (Kudüs 1940) adlı 4 ciltlik eseri bu alanda zikredilmesi gereken önemli eserler arasında yer almaktadır. Dönemin Arap dünyasındaki yayınlara bakılırsa her cildin farklı bir özelliği olan bu eserin son derece ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Amerikan ders kitapları çerçevesinde Farhat J. Ziadeh ve R. B. Winder'in kaleme aldığı *An Introduction to Modern Arabic* (Princeton 1957) ile Peter F. Abboud-Ernest McCarus'ın hazırladığı *Elementary Modern Standard Arabic, I-II* (Cambridge, 1968) adlı eserler de önemli çalışmalardır. İkinci eser 45 dersten ibaret olup 1115 sayfadır. İşitsel ve dilsel bir yaklaşımla ele alınan çalışma, çeşitli özelliklerinin yanı sıra sözlü-yazılı anlama pasajlarıyla da zenginleştirilmiştir. Dil öğretimi ile ilgili ilke ve prensiplerin iyi düzeyde kullanıldığı görülmektedir.

Arne A. Ambros'un *Einfuehrung in die moderne arabische Schriftsprache'nin* (München 1969) adlı eseri de bu alanda önemli bir çalışma olarak değerlendirilmiştir. Günther Krahl-Wolfgang Reuschel'in, 1608 sayfadan müteşekkil *Lehrbuch des modernen Arabisch*, (Leipzig 1974) adlı eseri incelediğimizde eserin teori, metot ve teknik bakımından fevkalade olduğu görülmektedir. Bütüncül ve metodik bir yaklaşımla ele alınan bu eserin (Versteegh, 2007:346) bize göre eleştirilecek tek tarafı sadece Almanca bilenlere yönelik olduğudur. Kees Versteegh, bu eser sayesinde bir çevirmenler grubunun yetiştiğini söylemektedir (Versteegh, 2007:346). *Bu kitabın baştan sona*

⁴ Orijinal adı *De La Salle Brothers*'dir. 1684 senesinde Paris'te kurulmuş ve daha sonra da genişlemiştir.

okunması durumunda öğrenci, haberleri, kısa sunumları, tartışmaları anlayabilecek, birisi ile diyalog kurabilmesinin yanı sıra orta zorlukta metinleri okuyup kavrayabilecektir. Üçüncü aşama sınavda, öğrencinin bilmesi gereken kelime ve deyim sayısı 7000'dir. Bu da öğrencinin yıllık olarak 1500 ila 2000 kelime ve deyim öğrenmesi anlamına gelmektedir." şeklinde kitabın önsözünde yer alan hedef ifadeler, son derece önem arz etmektedir.

Wolfdietrich Fisher-Otto Jastrow tarafından kaleme alınmış olan *Lehrgang für die arabische Schriftsprache der Gegenwart* (Wiesbaden: L. Reichert 1977) (Versteegh, 2007:346) adlı eser de dikkati çeken çalışmalar arasında yer almıştır. Arap dünyasının özellikle Batı Avrupa'nın ekonomik hayatındaki öneminin artmasıyla Arap dili öğretimi konusu da aynı oranda önem kazanmıştır. Arapça öğrenmek isteyenlerin sayısının artmasıyla Arapçanın yabancı diller çerçevesinde öğrenilmesini ve öğretilmesini sağlayacak materyal geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Eserin hazırlayıcıları, geleneksel öğretim yöntemlerine dikkat etmekle birlikte modern didaktik ilkeleri de göz önüne almışlardır. Bu eserde sunulan gramer materyali aynı zamanda klasik Arapça öğrenmek isteyenlere de sağlam bir zemin oluşturmuştur. James Dickins ve Janet C. E. Watson'un *Standart Arabic An Advanced Course* (Cambridge, 1999) adlı eserleri ise dört temel dil becerisinin yanı sıra farklı özellikler taşımaktadır. Eckehard Schultz, Günther Krahl ve Wolfgang Reuschle'in hazırlamış oldukları 656 sayfalık *Standart Arabic: An Elementary Intermediate Course* adlı eser 28 dersten ibaret olup uygulamalı bir çalışmadır.

Arap dünyasına gelince 1983 senesinde Suudi Arabistan Millî Eğitim Bakanlığı'nın kalabalık bir yazar grubuna hazırlattığı *el-Arabîyyetu li'n-nâşîin* adlı eseri görüyoruz. Eser öğrenci için 6 kitap, hocalar için 5 olmak üzere 11 ciltten ibarettir. Uzun yıllar Türkiye de bazı okul ve özel kurs yerlerinde okutulmuştur. Hazırlanan ders kitaplarında yer verilen metinlerin bilgi aktarma, denetleme, iletişim kurma, davranış geliştirme, estetik yaşam oluşturma, bir düşünceyi savunma gibi konulara cevap vermesi gerekmektedir (İltar ve Açık, 2019:311-346). Dolayısıyla yukarıda zikri geçen Günther Krahl-Wolfgang Reuschel'in eseri ile bu eseri mukayese ettiğimizde Suudi Arabistan'da hazırlanan eserin izlenen öğretim metot, teknik, teori ve yaklaşımlar bakımından Almanların hazırladığı kitabın gerisinde kaldığı görülmektedir. Ayrıca iki esere dil sistematığı açısından baktığımızda ilk eserde Batı, ikinci eserde her ne kadar Batıdan esinlenilmişse de doğu sistematığını görüyoruz. Sadece bu iki eseri göz önüne aldığımızda modern dönemde Arap dili öğretiminde "Batılılar öğretmeyi, doğulular ise ezberletmeyi esas almışlardır." ifadesini kullanmak herhalde yerinde bir ifade olacaktır.

Kral Suud Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Arap dili merkezi tarafından hazırlanan *el-Arabîyyetü li'l-hayât* (I. Cilt 1979, II. Cilt 1983, III. Cilt, IV. Cilt 1989) adlı eserin pek çok bakımdan Günther Krahl-Wolfgang Reuschel'in eseri ile mukayese edilemeyeceği kanaatindeyiz. 1992 (Tunus) yılında çıkan es-Saîd el-Bedevî ve diğerlerinin hazırlamış oldukları *el-Kitâbü'l-esâsî fi ta'lîmi'l-luğati'l-arabiyye (I-II)* adlı set, bir önceki eseri yani *el-Arabîyye li'l-hayât*'ı aşamamış durumdadır. Bu eser, farklı tarihlerde farklı ciltli olarak basılmıştır. Arzu edilen düzeyi yakalayabildiğini söylemek oldukça güçtür. 1994 (Riyad) senesinde İmam Muhammed Suûd İslam Üniversitesi'ne bağlı Arap Dili Eğitimi Merkezi tarafından basılan, danışmanlığını Abdullah el-Hâmid'in yaptığı ve telif kadrosu arasında önemli yazarların yer aldığı eser *Silsiletü ta'lîmi'l-luğati'l-arabiyye* adlı eser 4 ciltten oluşmaktadır. Kitabın hazırlanmasında 50'den fazla uzman istihdam edilmiştir. Bu eserin önsözünde de bize göre heyecanlı bazı ifadeler yer almıştır: Şöyle ki; Abdullah b. Hâmid el-Hâmid, bir öğrencinin günde ne kadar kelime ezberlemesi gerektiğinin tartışıldığını, 1. seviyede öğrencinin günde en az 15 kelime, 15 hafta süren ilk kurun sonunda da 1125 kelime öğrenmesinin gerekliliğine karar verildiğini ifade etmektedir. (Bedevî, 2004:1-13). Bu anlamda daha heyecanlı değerlendirmeleri Günther Krahl-Wolfgang Reuschel'in eserinde görmüştük.

2000 senesinde (Riyad) çıkan Abdurrahman b. İbrahim el-Fevzân ve diğerlerinin hazırlamış olduğu *el-Arabîyyetü beyne yedeyk* adlı eser, 4'ü öğretmen, 8'i öğrenci için olmak üzere 12 ciltten ibarettir. Başlangıç, orta, ileri ve üst olmak üzere 4 düzeyde eğitim veren bu eser, Arap dünyasında kaleme alınan önceki teşebbüslerin oldukça fevkindedir. Eserin hazırlanma hedefi öğrenciye dil, iletişim, kültürel yeterlilik kazandırmaktır. Bu eserde önemli bazı adımların yakalandığı gözlemlenmekte ancak yakalanan bu başarının arkasında yine de Batılıların ortaya koyduğu dil öğretim metot, teknik, teori ve yaklaşımları yatmaktadır. Arap dili öğretimi ile ilgili olarak önemli çalışmalar yapan ve *el-Arabîyyetü beyne yedeyk* adlı eserin hazırlayanları arasında bulunan Abdurrahman b. Fevzân, yüksek lisansını Uygulamalı Dilbilim adıyla 1985 yılında Indiana Üniversitesi'nde; doktorasını ise Arap Dilinde Ses Bilimi adıyla 1989 senesinde İngiltere Glasgow Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Merkezi Riyad'da bulunan *Herkes İçin Arapça (el-Arabîyye li'l-cemî)* projesinin ilmi danışmanıdır. Anlatılmak istenen şey, Arap dili eğitimi alanında gösterilen başarılar, Batılı dilcilerin ortaya koymuş oldukları düzlem üzerinden devam etmiş ve hala devam etmektedir. Bilindiği gibi İslam medeniyeti başlangıçta Batıdan pek çok alanda çeviriler yapmış ancak daha sonra hem bu çevirilerden hem de kendi birikimlerinden yararlanarak ortaya kendi metot, teknik, teori ve yaklaşımlarını koymuşlardır. Müslüman ilim adamlarının bilim, düşünce ve diğer pek çok alanda dünyayı hayran bırakan başarıları ve birikimleri Batılıların dikkatini çekmiştir. Biz bu durumu maalesef dil eğitimi alanında

göremiyoruz. Bütün dünya hala Batıların ortaya koymuş oldukları metot, teknik, teori ve yaklaşımları kullanmaktadır.

Bu arada Yemen’de hazırlanan *Assalamu Alikum Textbook* adlı eser, 9 ciltten oluşmakta ve her cilt farklı bir üniteyi işlemektedir. Bu eser de son derece yararlı bir eserdir. İlk baskısı 2003 yılında yapılan ve Arap dili öğretim programları alanında Muhammed Subhî Abs ve diğerlerinin hazırlamış olduğu *Silsiletü'l-lisân* (Abs, 2022) hazırlık, başlangıç, orta, ileri düzey ve bir de çalışma kitabı olmak üzere olmak üzere 9 ciltten ibarettir. Eser, çeşitli eğitim kurumlarına yönelik olarak hazırlanmıştır. Aracı bir dile ihtiyaç duyulmadan dili öğretmeyi amaçlayan bu seri, öğrenciye kendi diliyle değil hedef dilde düşünmeye sevk etmektedir. Uygulamaya önem atfeden eserde 8 kitaba taksim edilmiş 96 ünite bulunmaktadır. Eserde Arapçaya Giriş (I-II) için 28 ünite, Başlangıç (I-II) ve Orta Seviye (I-II) için 20 ünite, İleri Seviye (I-II) için de 18 ünite bulunmaktadır. Eserin asıl hedefi dinleme, anlama, okuma, sözlü anlatım, konuşma ve yazma olarak belirlenmiştir.

Bunlardan söz etmişken yazar kadrosu arasında Teksas Üniversitesi öğretim üyesi Kristen Brustad’ın da bulunduğu üç kişilik bir ekip tarafından hazırlanan üç ciltlik (I [Kanada 2004]), (II [Washington 1997]), (III [Washington 2001]) 1319 sayfalık *el-Kitâb fî taalümi'l-arabiyye* adlı eserden bahsetmeden geçmemiz doğru olmaz Eser İngilizce bilenlere hitap etmektedir. Kitap; teori, yaklaşım, metot ve teknik bakımında incelendiğinde bize göre eleştirilecek tek yön kitapta ammiceye uzun uzun yer verilmesidir. *Silsiletü'l-lisân* ile mukayese edildiğinde bu eserin daha ilmi daha edebi ve daha yararlı olduğu görülmektedir. 2010 yılında yine Kral Suud Üniversitesi bünyesinde Arap Dili Merkezi tarafından hazırlanan 5 ciltlik *el-Arabiyye li'l-âlem* de bu alanda önemli bir çalışmadır.

Katar İslamî Kültür Merkezi (FENAR) tarafından çıkarılan Abdülazîz b. Abdullah el-Hudayrî ve diğerlerinin hazırladığı *Silsiletü't-tarik ile'l-arabiyye* (2010), ayrıca *Silsiletü'l-lisâni'l-mubîn* bu alanda hazırlanmış çalışmalar arasında yer almaktadır. Bunlardan *Silsiletü't-tarik*, 5 ciltten oluşmaktadır ancak mübtedî, mütavassıt, mütekaddim, mümeyyezve mütefevvik diye yapılan seviyelendirme haklı olarak eleştirilmiştir. Çünkü özellikle son iki merhalenin hangi bilimsel ölçütler içinde yapıldığı açıklanmamış dolayısıyla bu durum bir sorun olarak değerlendirilmiştir. İkinci eser de daha çok dini metinler içerdiğinden dini metinler dışında bir metin okumak isteyenler için bir nakisa olarak görülmüştür. Bu arada eserde seviyeler uygun düşmeyen oldukça zor metinler bulunmaktadır.

Mısır’da hazırlanan *Silsile mütekâmile fî ta'lîmi'l-arabiyyeli ğayri'n-nâtükîne bihâ* (Kahire, 2017) adlı eser, 4 ciltten oluşmaktadır. Kitabın bazı hedefleri şöyle sıralanmaktadır: Fasih Arapça, basın dili ve İslam kültürü ile ilgili metinleri okuyup anlayabilmek, okuyucuya işlevsel ve yaratıcı yazma kabiliyeti ile sanatsal-estetik zevk kazandırmak. Eser modern metot, teknik, teori ve yaklaşımlar muvacehesinde kaleme alınmıştır. Bu eserin bir diğer özelliği sosyal medya üzerinden de (www.atakallum.com) devamlı güncellenen faaliyetlerine devam etmesidir.

Özellikle son yıllarda Arap dünyasında yabancılara dil eğitimine yönelik çalışmalarda önemli adımların atılmasının yanı sıra son zamanlarda Avrupa’da Arap dilciler tarafından hazırlanan ve bazılarının adları yukarıda geçen oldukça talep edilen dil öğretim setleri hazırlanmıştır (el-Ubeydî, 2015:35-36): Bunlar sırasıyla şunlardır: Abdurrahman b. İbrahim el-Fevzân v dğr, *Silsiletü'l-Arabiyye beyne yedeyk*, (Riyad 2000); Habîb el-Affâs, *Silsile Uhibbu'l-Arabiyye ve ete'ellemuhâ*, Dâru't-tibâ'a ve'n-neşr, şebâb bilâ hudûd (Paris); *Silsiletü'l-Emel*, Müesssetü Ğirnata li'n-neşr ve'l-hademâti't-terbeviyye (Paris); Sevsen es-Sadeî, *Silsiletü'l-Arabiyyetü's-ş-şâmile*, Ma'hedü'l-müstakbel (Paris); Hafız Cûyrû, *Silsile Tea'ellem el-Arabiyye*, Müessesetü âlemi'l-ma'rife (Lion); *Silsiletü Mefâtihi'l-Arabiyye*, el-Ma'hadu'l-ürûbbî li'l-ulûmi'l-insâniyye (Paris) ve *Silsiletü CNED* (*Centre National d'Enseignement A Distance French: National Center of Long-Distance Learning*). Bütün bunların yanı sıra son zamanlarda hız kazanan uzaktan eğitim, dil kurslarında da kendisini göstermiştir. Bugün uzaktan Arapça dil eğitimi veren sayısız siteler bulunmaktadır.

SONUÇ

Arap dili eğitiminin tarihi gelişimi, Cahiliye Dönemi'nden başlayarak modern zamanlara kadar uzanan geniş bir boyutta incelendiğinde, bu dilin öğretimi ve öğreniminin sürekli güncellendiği ve çeşitlendiği görülmektedir. İslam'ın ilk yıllarından itibaren Arapça, sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, kültür ve bilginin aktarımında merkezi ve etkin bir rol oynamıştır. Emeviler ve özellikle Abbasiler Dönemi'nde Arap dili, altın çağını yaşarken, Endülüs Dönemi'nde bu dilin eğitimi daha da sistematik bir özellik kazanmış ve zenginleşmiştir. Modern dönemde ise Batı'dan etkilenen eğitim metotları, Arap dili eğitimine yeni bir boyut kazandırmış, teknolojinin ve inovatif yaklaşımların entegrasyonu ile dil eğitimi daha etkileşimli ve erişilebilir hale gelmiştir. Günümüzde Arap dili eğitimi, geleneksel metotlarla modern tekniklerin senteziyle geleceğe yönelik yeni bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşım, dilin ve kültürün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir görev üstlenmekte, Arap dili eğitiminin sürekli gelişim ve yenilik içinde olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abs, M. (2022). *Silsiletü'l-Lisân*. Akdem Yayınları, İstanbul.
- Abu-Absi, S. (1990). "A Characterization of the Şanguage of İflah yâ Sinişim: Socio-linguistic and Educational Implication", *Language Problems and Language Planning*, 14: 33-46.
- Ahmed, S. (2011). "Devru'l-Kıssa fi Ta'lîmi'l-Luġati'l-Arabiyye", *Humanitarian & Natural Sciences Journal*, 2(6): 1218-1228.
- Ali, S. İ. (1996). *et-Terbiyyetü fi'l-Asri'l-Câhilî. Âlemu'l-kütüb*, Kahire.
- Baktır, M. (2009). "Suffe", *İslam Ansiklopedisi*, C: 37, İstanbul, 469-470.
- Bayut. (2023). <https://www.bayut.com/mybayut/ar/%D9%85%D8>, (Çevrimiçi: 23.09.2023).
- Bedevî, K. İ. (2004). *Silsiletü Ta'lîmi'l-Luġati'l-Arabiyye. el-Arabiyye li'l-cemî*, Riyad.
- CNN Türk. (2021). "İnovasyon Ne Demek?", <https://www.cnnturk.com/egitim/inovasyon-ne-demek-tdkya-gore-inovasyon-kelime-anlami-nedir-nasil-kullanilir>, (Çevrimiçi: 25.07.2023).
- Demirel, Ö. (1993). *Yabancı Dil Öğretimi*. PEGEM Yayınevi, Ankara.
- Doğan, C. (2011). *Arapça Öğrenim ve Öğretim Kılavuzu*. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Doğan, C. (1989). *Arapça Öğretim Metot ve Teknikleri*. Kişisel Yayınları, Ankara.
- el-Ebrâşî, M. A. (1948). *Ahdesu't-Turuk fi't-Terbiyye li Tedrîsi'l-Luġati'l-Arabiyye. Dâru'l-Ulûm*, Kahire.
- Elhakdy, İ. (2022). "Anadili Arapça Olmayanlara Arapça Öğretimi Konusunda Rüşdî Tuayme'nin Öncülük Ettiği Çalışmalar", *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1): 296-314.
- el-Fâhûrî, H. (1986). *el-Câmi fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Kadîm. Dâru'l-Cîl*, Beyrut.
- Ferîha, E. (1952). *Hurûfu'l-Hicâi'l-Arabiyye; Neş'etühâ ve Tatavvuruhâ, Meşâkilühâ. Dâru'l-Cîl*, Beyrut.
- Fisher, W. ve Jastrow, O. (1986). *Lehrgang für die Arabische Schriftsprache der Gegenwart*. L. Reichert, Wiesbaden.
- Guide to Arabic. (2023). "Guide to Arabic Centers", <https://guidetoarabic.net/ar/centers>, (Çevrimiçi: 27.09.2023).
- Günther, K. ve Reuschel, W. (1990). *Lehrbuch des Modernen Arabisch*. Verlag Enzyklopädie, Leipzig.
- Habous. (2023). "Daouat al-Haq", <https://www.habous.gov.ma/daouat-alhaq/item/1012>, (Çevrimiçi: 18.11.2023).
- Hardan, C. (1979). *Mine'l-Halîc ila'l-Muhît. Menşürât Dîdiyîh*, Paris.
- Hassanein, I. (2015). "Methods of Teaching Arabic Language in the Era of Modernization", *International Language and Education Conference*, Negeli Sembilan, Malaysia: 1-22, <http://irep.iium.edu.my/48847/>, (Çevrimiçi: 10.10.2023).
- el-Hüseynî, M. (1954). *Esâlîbu Tedrîsi'l-Luġati'l-Arabiyye fi's-Sufûfi'l-İbtidâiyye. Dâru'l-Cîl*, Beyrut.
- Inoveds. (2023). "Eğitimde İnovasyon", <https://www.inoveds.com/egitimde-inovasyon-i-11#:~:text=E%C4%9Fitimde%20inovasyon%2C%20geleneksel%20y%C3%B6ntemler%20yerine,e%C4%9Fitim%20s%C3%BCre%20y%C3%A7lerinde%20yer%20almas%C4%B1%20demektir>, (Çevrimiçi: 26.07.2023).
- İltar, L. ve Açık, F. (2019). "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Metin Türlerinin Sınıflandırılması ve Ders Kitaplarında Yer Alan Okuma Metinlerinin Değerlendirilmesi", *Türkiyat Mecmuası*, 29: 311-346.
- Khayma. (2023). "Saleh Ziyadneh", <http://www.khayma.com/salehzayadneh/language/lang04.htm>, (Çevrimiçi: 22.09.2023).
- Khutubaa. (2023). <https://khubaaa.com/ar/article/%D8%A7%D9>, (Çevrimiçi: 18.11.2023).
- McCarus, E. (2002). "Amerika Birleşik Devletleri'nde Arap Dili Araştırmaları Tarihi", *Çev. Yılmaz Özdemir, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1): 81-93.
- en-Nefî'i, S. (2023). "el-Fikru't-Terbevî fi'l-Asri'l-Câhilî ve's-Sînî", <https://shms-prod.s3.amazonaws.com/EDITOR>, (Çevrimiçi: 04.10.2023).

- en-Nake, M. K. (1977). “Talîmu’l-luġati’l-Arabiyye li’n-nâtîkine bi’l-luġât uhrâ”, Mecelletu’d-dirâsati’l-‘Arabiyye, Mekke-Câmi’at Ummu’l-Kurâ, 14: 275-285.
- Saġlamtuñç, S. (2011). “Otel ve Endüstriyel Tesis Projelendirmesinde İnovasyon”, <https://www.turizmuncel.com/makale/otel-ve-endustriyel-tesis-projelendirmesinde-inovasyon-m669.html>, (Çevrimiçi: 08.08.2023).
- Sunel, A. H. (1989). “Yabancı Dil Öğretiminde Metot Sorunu”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4: 137-143.
- Şen, E. (2023). “Yazılımin Tarihçesi Nedir?”, <https://www.talentcoders.co/yazilimin-tarihcesi-nedir/>, (Çevrimiçi: 23.09.2023).
- el-Ubeydî, B. (2015). Tecârubu Ta’lîmi’l-Luġati’l-Arabiyye fi Ūrûbbâ. el-Arabiyye li’l-cemî, Riyad.
- Umşe. H. (2018). el-Arabiyyetu fi’l-Endelüs, İntişâruhâ ve Ta’lîmühâ- Dirâse Te’siliyye fi Ta’lîmi’l-Arabiyye li’n-Nâtîkîn bi Gayrihâ. Dâru’l-Künûzi’l-Ma’rifeti’l-İlmiyye, Cidde.
- Varol, B. (2000). “Hulefa-i Râşidîn Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış”, Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(10): 479-504.
- Wikipedia. (2023). <https://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%85%D8%B9>, (Çevrimiçi: 15.09.2023).
- Wuduh. (2023). “Learn Arabic”, <https://www.wuduh1.com/2023/06/learn-arabic.html>, (Çevrimiçi: 23.09.2023).
- Versteegh, K. (2007). “Arap Dili Öğretiminin Tarihçesi”, Çev. Muhammet Günaydın, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16: 331-353.